

N:o 7.

Af herr von Möller, *angående skrifvelse till Konungen med begäran om framläggande af förslag till ny legostadga för husbönder och tjenstehjon.*

Alltsedan tillkomsten af legostadgan af den 23 november 1833 hafva motioner, afseende mer eller mindre omfattande ändringar i densamma, vid samtliga derpå följande ständsriksdagar, med undantag af 1844—1845 års samt 1865—1866 års riksdagar, framstälts äfvensom efter antagandet af nu gällande riksdagsordning vid riksdagarne åren 1867, 1868, 1870, 1873, 1875, 1878, 1879, 1883, 1885, 1887, 1888, 1892, 1894, 1895 och 1897.

Bland dessa motioner, af hvilka endast ett mindretal vunnit Riksdagens bifall, hafva de under åren 1862—1863, 1879 och 1883 väckta afsett revision af legostadgan i dess helhet, under det öfriga motioner endast påyrkat partiella förändringar, dervid frågorna rörande införande af tjenstehjonsböcker, afskaffande af orlofssedlarnes obligatoriska fräjdetyg samt ändrad flyttningstid varit de oftast återkommande.

Utaf de en revision af hela legostadgan afseende motionerna tillstyrktes de år 1862—1863 väckta af utskottet och biföllos af ridderskapet och adeln äfvensom af borgareståndet, hvaremot de af preste- och bondestånden afslogos.

1879 års motion tillstyrktes jemväl af lagutskottet, antogs af Första, men blef af Andra Kammaren afslagen.

Beträffande slutligen 1883 års motion, blef densamma af lag-
Bih. till Riksd. Prot. 1898. 1 Saml. 2 Afd. 1 Band. 5 Häft. (N:is 7—9). 1

utskottet afstyrkt och af Riksdagen afslagen. Ordförande i lagutskottet var då framlidne landshöfdingen Bergström, till hvilken, som bekant, Riksdagen i lagfrågor gerna lyssnade och som den oftast följde. Såsom skäl för sitt afstyrkande utlåtande, hvilket icke åtföljdes af någon reservation, anförde utskottet bland annat, att Kongl. Maj:t utarbetade en ny lag angående lösdrivvare m. m., och fann utskottet häri en alldeles särskild anledning att icke för närvarande påyrka en allmän revision af legostadgan »en revision den der i alla händelser icke torde kunna länge uppskjutas». Sedan dess hafva femton år förflutit, dock kvarstår ännu legostadgan i oförändradt skick med sina brister och i många afseenden föråldrade uppfattning men också med sina, som jag vågar påstå, öfvervägande *stora förtjenster* och *praktiska* bestämmelser.

För den, som således i likhet med mig hyser den uppfattningen, att det för såväl husbönder som tjenare är ojemförligt fördelaktigare, att deras inbördes rättsförhållanden regleras genom en allmän legostadga än genom skriftliga arbetsaftal, gällande för hvarje särskildt fall, måste det därför synas önskvärdt, att de den nu gällande legostadgan vidlådande bristerna snarast möjligt genom införande af mera tidsenliga bestämmelser i de fall, der sådant kan anses erforderligt, blifva undanröjda, så att ej stadgan i dess helhet slutligen som fullständigt antiqverad upphäfves för att ersättas med fria aftal och arbetskontrakt. På landsbygden åtminstone skulle ett dylikt sätt att ordna tjenstehjonsförhållandena välla stora svårigheter *dels* till följd af de arbetssökandes naturliga motvilja mot att underskrifva kontrakt, hvars bestämmelser de icke vare sig till innehåll eller påföljder i allmänhet vore i stånd att uppfatta, *dels* äfven på grund af många arbetsgifvares såväl bristande skrifkunnighet som särskildt oförmåga att upprätta något så när dugliga kontrakt. Följden häraf blefve därför utan tvifvel otaliga tvister, rättegångar, missnöje och ledsamheter.

Härvidlag framstår det gifvetvis för mig, att i en fråga af så omfattande beskaffenhet, helst en omarbetning af legostadgan torde medföra förändringar i åtskilliga andra dermed sammanhängande lagbestämmelser, icke den enskilde motionären kan framställa ett fullständigt och detaljeradt förslag utan bör väl detta hänskjutas till Kongl. Maj:t, som bäst torde kunna verkställa den erforderliga utredningen, hvadan jag i detta hänseende endast tillåter mig framhålla några synpunkter, som vid en blifvande omarbetning af legostadgan möjligen kunna förtjena afseende, och påpeka en del missförhållanden, hvilka synas mig kräva ändring.

I flertalet af de under föregående riksdagar i förevarande ämne väckta motioner har förordats införandet af de, exempelvis i Danmark och Tyskland, brukliga betygsböckerna i stället för de hos oss föreskrifna orlofseddarne. Den fördel, som en husbonde genom införandet af dylika böcker skulle uppnå, nemligen en fullständig uppgift på den tjänstesökandes föregående anställningar, synes mig emellertid ej uppväga de stora olägenheter, som förlusten af en dylik betygsbok för tjenaren skulle kunna medföra, oafsedt det betungande i skyldigheten att för en kanske ofta aflägsset boende länsman vid hvarje tjänstebyte uppvisa boken. Legostadgan innehåller dessutom i § 24, sista punkten, ett stadgande, som, om detsamma efterleddes, borde kunna vara uti ifrågavarande hänseende fullt tillräckligt, nemligen åliggandet för husbonde att å fransidan af nästföregående orlofsedel göra anteckning derom, att han utfärdat betyg för den senare tjänstetiden.

Med afseende åter på orlofssedelns *innehåll* anser jag, att § 21 i legostadgan borde ändras derhän, att husbonde, i likhet med stadgandet i Danska Tyendeloven af år 1854, blott egde *skyldighet* att afgifva intyg om tjänstebefattningens beskaffenhet, om tjänstetiden och om ledighet från tjänsten, med *rätt* för honom, om han så önskade, att tillfoga något vitsord om tjenarens fräjd och duglighet. Genom en lag af 29 mars 1867 förbjöds i Danmark införande i Skudsmaalsbogen af några andra uppgifter än om tjänstetiden.

De nu enligt § 21 legostadgan gällande bestämmelserna om orlofssedelns *innehåll* hafva nemligen gjort densamma i det närmaste värdelös för såväl husbönder som tjenare. För den samvetsgranne husbonden är det motbudande att utfärda en orlofsedel, som ej är fullt sanningsenlig, men å andra sidan, så länge vittnesjäfvet för tjenare kvarstår i lagen, är det i de flesta fall för husbonden omöjligt att undgå obehag från en tjenare, som förmenar sig hafva erhållit orättvist tjänstebetyg. Följden häraf har blifvit det allt för vanliga förbigåendet af de i momenten 3 och 4 af § 21 föreskrifna uppgifterna, hvilket i förening med de omskrifningar, försåtliga antydningar och öfverdrifna uppgifter, som gemenligen i våra tjänstebetyg förekomma, naturligtvis förringa den betydelse, ett verkligt godt betyg *borde* ega för en *duglig och trogen* tjenare.

En fråga, hvilkens lösning torde möta långt större svårigheter, är den om förändring af flyttningstiden på landet, detta beroende på den stora olikheten i vårt lands klimatiska och dermed sammanhängande arbets-

förhållanden. Också hafva härom väckta motioner icke lyckats vinna Riksdagens bifall. Den ändring torde likväl kunna i förevarande hänseende med fog påyrkas, att en tjenare — äfven *utom* Stockholm — som tillträder sin plats å *annan* än *nu lagstadgad* tid, exempelvis om våren, jemväl skulle vara *bunden af legostadgans föreskrifter*.

Äfven sista punkten af § 6 har varit föremål för åtskilliga ändringsförslag. Visserligen kan det för en husbonde i många fall vara mycket betungande att utbetala lön till en tjenare, som till följd af sjukdom under en längre tid är till arbete oförmögen, men å andra sidan synes det mig — som äfven af 1873 års lagutskott framhölls — icke vara öfverensstämmande med den mensklighetskänsla, som bör besjäla en husbonde gent emot tjenaren, att denne, som kanske genom öfveranstängning under arbete i husbondens tjänst ådragit sig sjukdom, skulle drabbas af större ekonomisk förlust än den, som redan nu finnes stadgad i förenämnda § 6. Möjligen skulle ett tillägg i öfverensstämmelse med en af 1862 års motioner hos ridderskapet och adeln, pag. 269, härvidlag kunna göras.

Den i imperativ form i § 10 framställda anmaningen, att »tjenstehjon skall i sitt förhållande vara gudfruktigt» o. s. v., lärer näppeligen kunna anses vara fullt på sin plats i en lag rörande *arbetsaftal*, då en tjenares såväl som hvarje annan persons religiösa öfvertygelse eller »gudsfruktan» väl måste betraktas som hans personliga ensak, deri hvarken lagstiftaren eller husbonden bör ega att obehörigen inblanda sig. Beträffande den i samma § stadgade straffpåföljden för »försumligt, gensträfvigt eller oordentligt» tjenstehjon, nemligen hela lörens förlust, torde denna väl, sorgligt nog, stundom vara det mest verksamma straffhotet mot en sådan tjenare; dock bör, enligt mitt förmenande, i de fall, der sagda straff *måste* tillämpas, det öfverskott af lönen, som den från sin tjänst skilde tjenaren kan anses hafva intjenat, *icke*, sedan husbonden fått sin skada ersatt, *tillfalla denne*, utan, i form af böter, kommunens fattiga. Exempel saknas tyvärr ej derpå, att samvetslösa husbönder missbruka ifrågavarande stadgande.

Angående den i § 5 omförmälda »husagan» håller jag visserligen före, att en sådan välförtjent aga för en i tjänsten lat eller tredskande *ynghing* är det mest lämpliga rättelsemedel, vida att föredraga framför hans skiljande från tjänsten med en för hans framtid menlig orlofsedel, men å andra sidan anser jag, att en sådan aga *icke* borde få tilldelas den unga *tjensteflickan*, i hvarje fall icke utan något slags kontroll från vare

sig offentlig myndighets, föräldrars eller målsmäns sida. Så länge ifrågasvarande lagstadgande i dess nuvarande form kvarstår, äro för den unga flickans anständighetskänsla sårande missbruk icke uteslutna.

Det är väl äfven att hoppas, det ridderskapet och adeln, som frivilligt afstått från sina flesta och bästa privilegier, måtte snarast möjligt afsäga sig den enligt § 31 i de adliga privilegierna stadgade, ehuru numera väl aldrig tillämpade rätt »att vid små förbrytelser, uppstudsigheter och försummelser tillbörligen äga och näpsa sina frälsbönder och enskilde betjente».

Föreskriften i § 18, att föräldrar eller förmyndare äga att för tjenstehjon under 21 år »utse första tjensten samt om vilkoren dervid afsluta, hvilken tjenst han, så länge han ej fyllt 21 år, utan föräldrars eller förmyndares tillstånd, icke får uppsäga», torde äfven behöfva omredigeras. För den händelse nemligen, att omyndig tjenare af någon anledning, med eller utan skäl, icke trifves i den åt honom utsedda tjensten, lär han väl i de flesta fall kunna ställa så, att *husbonden* uppsäger honom till afflyttning, hvarefter han ju eger frihet att på egen hand söka tjenst på annat håll. Ett lämpligare stadgande vore väl, att föräldrars eller förmyndares *samtycke* erfordrades för omyndig persons antagande af tjenst.

§ 29 torde vara skäligen öfverflödig. Åtminstone skulle det deri omförmälda fräjdebeviset lämpligen kunna ersättas med ett erkännande från tjenstesökanden, att han mottagit städja och å viss dag är villig anträda tjensten.

§ 39. Då enligt § 36 »husbonde eger när som helst öfverenskomma med sitt tjenstehjon om vidare tjenst, och då stadjepenning derå gifva», och vidare »den, som förut ej varit i tjenst, må när som helst städjas», borde väl äfven, »när tjenstehjon från dess senaste tjenst företer behörig orlofsedel» (§ 35), sådant tjenstehjon jemväl *när som helst kunna städjas*, och äfven uppsägning när som helst kunna äga rum (naturligtvis dock ej afflyttning förr än i laga tid), så att husbonde eller dennes ombud ej skulle kunna förmena tjenare, när helst denne sådant begärde, att *utfä orlofsedel*. Det är orimligt att såsom vilkor för, att ett ingånget af tal skall falla under legostadgans bestämmelser, fordra, att detta skall hafva afslutits inom den nu lagstadgade fristen af *fyra veckor*, allra helst som den tjenstesökande ej alltid kan påräkna att under denna tid hafva ens

de fyra söndagarna lediga för sökande af ny tjenst. *I praxis* sker också nu både uppsägning och städsel i de flesta fall å *olaglig tid*.

I likhet med motionären vid 1862—1863 års riksdag anser jag, att tjenstehjons rätt att välja husbonde ej bör lida den inskränkning, som § 48 i gällande legostadga medför, det vill säga att jag icke anser rätt, att en fastighetsegare på landet skall kunna, i sammanhang med egendomens öfverlåtelse, jemväl tvinga sina förutvarande tjenare att qvarstanna i *ny husbondes* tjenst. Jag medger gerna, att en dylik förändring i § 48 kan medföra afsevärda olägenheter för den nye egaren, till följd af möjlig svårighet att å tillträdesdagen kunna anskaffa nya tjenare, men jag måste icke desto mindre fasthålla, att husbondens och tjenarens ömsesidiga rättsförhållande bör vara af sådan natur, att tjenstehjon icke skall åtfölja fast egendom *likt annat inventarium*, om köpare eller borgenärer vilja öfvertaga det, personer, med hvilka han, om han fritt kunnat bestämma, måhända aldrig velat hafva något att skaffa.

Af samma skäl torde möjligen äfven det i § 47 omnämnda förhållandet böra beaktas, när husbonde under tjenståret affider och arvingarna ej äro den efterlevande makan eller barnen.

§ 33. Det för ett fattigt tjenstehjon, särdeles om han har hustru och oförsörjda barn, synnerligen betungande stadgandet, »att han *ej eger rätt*, utan husbonde så vill, *något af lönen utbekomma*, innan det sin tid uttjent», torde äfven behöfva ändras, så att tjenaren berättigades att förslagsvis hvarannan eller tredje månad uppbära åtminstone hälften af den lön, som belöpte sig på den gångna tjenstetiden, derest ej annat vid städslingen aftalats.

Beträffande husbönders rätt att skilja tjenare från tjensten och dessa senares rättighet att blifva entledigade, anser jag, i likhet med motionären från 1862, några tillägg behöfliga.

Husbonde bör ega rättighet att afskeda tjenstehjon:

- 1:o) När tjenaren genom osedlighet ådragit sig smittosam sjukdom; samt
- 2:o) När ogift tjenarinna befinnes hafvande.

Tjenare må ega rätt att fordra entledigande från tjensten:

- 1:o) När husbonde genom laga kraftegende dom blifvit förklarad förlustig medborgerligt förtroende;
- 2:o) När husbonde söker förleda tjenare till brottsliga eller osedliga handlingar eller, i fall andra till huset hörande personer på enahanda sätt förgå sig, han icke efter anmälan tager tjenaren i behörigt skydd.

3:o) När husbonden genom skymf eller annorledes uppenbarligen skadar tjenarens goda namn och rykte.

I § 9, som afhandlar sagda spörsmål, borde stadgandet: »derest husbonde finnes hafva på sådant sätt sig emot tjenstehjon förgått» något tydligare och utförligare formuleras.

Vidare vill jag påpeka, att legostadgans bötesbelopp äro i förhållande till nu gällande penningvärden orimligt låga och därför *overksamma* samt dessutom *ojemna*. Så stadgas exempelvis lika böter, 6 riksdaler 32 skillingar, för olaga städsel som när husbonde (§ 42) lockar annans tjenstehjon att tjensten uppsäga.

Skärpta bötes- eller andra straffbestämmelser torde äfven vara af nöden i fråga om tjenares uraktlåtenhet att vid afflyttning uttaga prest-betyg för att förekomma den häraf uppstående oredan vid mantalsskrifningar och frågan om hemortsrätt i fattigvårdsmål m. m.

I förbigående tillåter jag mig att påpeka, huru vida icke ett förtydligande, en förändring eller ett upphäfvande af § 38 i kongl. förordningen angående kommunalstyrelse på landet den 21 mars 1862 torde vara lämplig, i det denna stadgar, att kommunalnämnd bland annat skall »handhafva och tillämpa allt, hvad enligt allmänna författningar nu är till sockennämnds handläggning öfverlemnadt» samt det enligt kongl. förordningen om socknenämnden på landet 1843, § 2 mom. 1, tillkommer sockennämnd att upptaga frågor »om *tjenstefolks olydnad mot husbönder*». Många kommunalnämnder torde emellertid ej vara i stånd att bedöma vare sig *innebörd* af detta åliggande eller dess *praktiska påföljd*.

Slutligen vill jag som ett önskemål för en blifvande ny legostadga framhålla, att densamma måtte affattas så lättfattligt och öfverskådligt som möjligt, då den ju i främsta rummet är afsedd att utgöra ett rättensnöre för den icke juridiskt bildade allmänheten.

Såsom jag redan förut anmärkt, kan, hvad jag här anfört som stöd för min uppfattning, att nya förhållanden kräfva i tid ändrade lagar, ingalunda ega anspråk på att anses som en i något afseende fullständig eller uttömmande utredning. Då jag emellertid anser frågan om en *snar* omarbetning i *tidsenlig riktning* af legostadgan vara af den största betydelse för landets husbönder och tjenare, vågar jag härmed vördsamt föreslå,

att Riksdagen måtte i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla om utarbetande och framläggande för Riksdagen af förslag till ny legostadga för husbönder och tjenstehjon.

Om remiss till utskott anhålles.

Stockholm den 24 januari 1898.

A. v. Möller.

N:o 8.

Af herr **Johan Boström**, om meddelande af lagbestämmelse angående skyldighet för staten att i visst fall erlägga kommunalutskylder för utarrenderad kronojord.

Då flerfaldiga kommuner i vårt land, så för jernvägs-, kyrko-, skolorhusbyggnader etc., med Kongl. Maj:ts nådiga tillstånd upptagit, på längre eller kortare tid, amorteringslån, gör detta, att kommunalutgifterna nu äro vida större, än då endast vanliga utgifter till fattiga och skola med mera dylikt erfordrades. Uti åtskilliga kommuner äro statens domänhemman de största, och, så vidt mig är bekant, saknas föreskrift, huru förfaras skall, då arrendator och dess borgesmän icke ega tillgång att för hemmanet eller lägenheten betala de för samma påförda kommunalutskylder. Väl finnes stadgadt, huru af enskild mans egande fastighet skall tillgå, der de utgå näst in-teckning. Då nu statens fastigheter genom förbättrade kommunikationer m. m. draga samma fördel som enskilda, synes mig stora skäl tala för att statens domänhemman efter i laga ordning påförd